

## Az első bevetés

„Nem azért jöttem, hogy békességet bocsássak a földre, hanem hogy háborút. Azért jöttem, hogy meghasonlást támazzak az ember és az ő atyja, a leány és az ő anyja, a meny és anyósa között. És hogy az embernek ellensége legyen az ő házanépe.”

Máté: 10: 34-36.

„They don't walk,  
they just glide in and out of life  
They never die,  
they just go to sleep one day.”

David Bowie: *Sons Of The Silent Age*<sup>1</sup>

Kiadómtól kapott E-könyv olvasómban gyönyörködöm. Hamarosan letölthető lesz első két E-könyvem.<sup>2</sup> A jövő tegnap volt. Pontosan ilyen univerzális készülékről beszélgettünk, David Bowie *Heroes*<sup>3</sup> (*Hősök*) című lemezét hallgatva, 1978 első napjának hajnalán az Anton Ello kódnevű kémekkel. A tendenciák akkor már világosan kirajzolódtak. Gyűjtöttem az elfogott imperialista kémek miniatűr fényképezőgépeiről, magnetofonjairól a szocialista sajtóban megjelent képeket. Lehetett hallani a hamarosan mindenki számára elérhető, a legelképezhetőbb varázslatokra alkalmas asztali számítógépekről<sup>4</sup> (a Műegyetemen tanítottak ugyan programozást – az ALGOL programozási nyelvet –, de magát a teljes termet elfoglaló, fegyveres őrség által védett számítógépet meg sem tekinthették a diákok). Már évekkel korábban elkezdődött a videó-klipek térhódítása.<sup>5</sup> A SPIONS első koncertjei idején, 1978-ban nem tudtam videómagnóhoz és -kamerához jutni (camcorderek akkor még nem léteztek), így a koncertekről nem készültek mozgóképfelvételek. Az első Magyarországon készült videó művek szalagjait még rézollóval vágtam és Cellux szalaggal ragasztottam össze az 1970-es évek közepén. Ma már számítógépen vágom a *SPIONS REVIVAL* project videóit.<sup>6</sup> Abban az időben már tudtuk, hogy csak idő kérdése a szövegek szerkesztésére, olvasására, álló- és mozgóképek előállítására, mutatására, zenék készítésére és lejátszására alkalmas, hordozható, kisméretű berendezések megjelenése a piacon. Harminc évvel később akkori látomásunk valósággá vált. De hol van az életeket megváltoztatni, a világot átformálni vagy legalább hiteles jövőképet felvázolni képes tartalom?

Hajnalonként, amikor már belefáradtam a termelésbe, videókat nézek a YouTube-on. Először szisztematikusan sorra vettem a blues, rock, country és más, hozzám közel álló stílusok klasszikusait, Elvis Presley, Little Richard, Chuck Berry,

Jerry Lee Lewis, Buddy Holly, Duane Eddy, Johnny and The Hurricanes, The Shadows, Johnny Cash, Jimi Hendrix és mások gyakran rossz minőségű felvételeit. Aztán az újabb generációk – David Bowie, Lou Reed, Bob Marley, Peter Tosh, Devo, Sex Pistols, stb. – következtek.

Elsősorban az előadók karizmája, összefogott, megkomponált személyisége, éber öntudatról árulkodó, élő jelenléte fog meg ezeket a régi felvételeket szemlélve. A modernizmus halála egyben a valódi egyéniségek lassúnak, fokozatosnak tűnő, valójában – történelmi léptékekkel szemlélve – igen gyors eltűnését is jelentette, nemcsak a művészetek, hanem az élet minden területén. A 21. század a tömegember (nevezhetjük akár a szocialista embertípusnak, vagy trollnak is – Hitler árja superman-álmával azért nem azonosítható, mert hiányzik belőle a birodalmi elegancia) abszolút diktatúrájával kezdődött. A legkisebb közös többszörös törvénye, a tömegelés dominál. Ami egy kicsit is különbözik az egyre dimenziótlanabb, egyre kisebb realitást favorizáló, az emberi létet voltaképpen az emésztő- és ivarszervek működésére redukálni igyekvő átlagtól, már nem kap nyilvánosságot. A kortárs színpadi produkciók – legyen szó akár színházról, operáról vagy popzenei koncertről – technikailag tökéletesek. Számítógépek vezérelte világítás, stadionokat kristálytisza zenével megtölteni képes hangtechnika, gépi pontossággal mozgó szereplők. Ugyanakkor a ma sztárjainak legtöbbje behelyettesíthető. Presley-t például nem lehetett volna mondjuk Chuck Berryvel, vagy a Sex Pistols Johnny Rottenét Alex Harvey-vel behelyettesíteni, Madonnát Lady Gagával viszont igen, és nem csak azért, mert az utóbbi az előbbi koppintja, hanem mert szívósorítóan élettelen, minden eredetiséget, vagányságot, eleganciát, könnyedséget nélkülöző lényük is azonos. Ugyanaz a görcsös akarat, ugyanaz a rengeteg befektetett, izzadságos munka, ugyanazok a halott szemek. Termékek szórakoztatják, tartják álomba ringatva a termékeket. „Micsoda egyéniség!”, ordítja a sportriporter, abból az apropóból, hogy az egyik akrobata-specialista megvakarta a fejét.

Az üresség, a megfelelés, az elvárások beteljesítése, a fogyasztó igényeinek alázatos kiszolgálása lehet érvényes művészi program – ahogyan ezt például Warhol esetében láttuk –, de csak akkor, ha tudatos, önmaga önirónikus elemzését is tartalmazó stratégia.

\*\*\*

Számomra a SPIONS programját az 1979-ben, Párizsban kiadott első lemez egyik szövegrészlete jelenti. “Go out / from your country / Go out / from your religion / Socialism with a human face isn't for your race / Treason remained

1 „Nem sétálnak, / csak ki-be siklanak az életből / Soha nem halnak meg, / csak elalszanak egy napon.” (A hallgatás korának fiai – dal a *Heroes* albumról – NL nyersfordítása)

2 DJ NoMore: *Lovagok az éjszakából*; Najmányi László: *THEREMIN* (2011, Enciklopédia Kiadó)

3 David Bowie: *Heroes* (1977, RCA Records)

4 Az első, méregdrága személyi számítógépet az 1970-es évek elején Amerikában, a Hewlett Packard cég hozta forgalomba. 1975 után kezdtek elterjedni nyugaton az olcsóbb asztali gépek. Az első nagy sikerű személyi számítógép az 1977-ben piacra dobott Commodore PET volt, amelyet a Radio Shack TRS-80-a és a gyorsan népszerűvé vált Apple II. követett.

5 Az első videotechnikával rögzített klipeket a japán Kyu Sakamoto és az amerikai Jan & Dean készítették, 1963-ban.

6 <http://spions.webs.com/videos.htm> - a sorozat néhány darabja megtekinthető az artportal.hu videó szekciójában. A sorozat első kötetét a *THE COSMIC BARGAIN Part One* című, saját kiadású videokönyvemben, 2011 júniusában jelentettem meg.

your only true chance for change / Red demon comes to power in the deserted sky / The ghost of communism in a rock'n'roll style... / Go out / from your present / Go out / from your generation / Be the spy of all the things you had to start / Be a traitor of yourself and fall with me in love".<sup>7</sup>

A projekt elsősorban önmagunk átformálására irányult. Nyilvánvaló volt számunkra, hogy bár kora ifjúságunktól fogva minden erőnkkel igyekeztünk növelni vagy legalábbis tartani távolságunkat a bennünket környező mentális szemétdombtól, elsősorban produktumok vagyunk, nacionalitásunk, családi hátterünk, iskolai neveltetésünk, irodalmi és más kulturális élményeink, a vallási és politikai propaganda, generációnk, szűkebb és tágabb környezetünk termékei. Reakcióink, viselkedésünk, világ- és létértelmezésünk kódját belénk programozták, s ha meg akarjuk találni lényünk lényegét, valóban egyéni missziókat, igazi funkciókat a dolgok rendjében, ki kell purgálni minden korábbi programozást szellemi rendszerünkéből. El kell árulni, ott kell hagyni régi önmagunkat. Öngyógyítási folyamatról volt szó, amelyben csak a rock isteneinek és szentjeinek példái voltak segítségünkre. Hindu terminológiával *kundalini* jógának is nevezhetjük a SPIONS megszületésének folyamatát, amelynek végeredménye képpen kozmikus kémekként, informátorokként ismertünk magunkra.

Az önmegtisztítási folyamat során kiszabadultak és nehezen takarodtak el démonjaink. Az együttesből egyedül a frontember, az akkor már az Anton Ello kódnevet használó kém és én vettük komolyan programunkat, a személyes példaadás kötelezettségét. Gyakran bele is betegedtünk az önpurgálásba. Öngyilkossági kísérletek, az örület változatos kitörései kísérték önterápiánkat. Bölcselkedő, kudarcokhoz szokott értelmiségiekből szexi, győztes rocksztárokká kellett válnunk, nagyon rövid idő alatt, ahogy példaképeink – elsősorban David Bowie – tették. Ezen a nem csak szimbolikus veszélyes, irgalmatlanul nehezen navigálható, nem okoskodást, ide-oda kacsintgatást, hanem valódi kamikáze-mentalitást megkövetelő úton senki sem mert bennünket követni.

Jellemző módon a közvetlenül utánunk induló, a SPIONS által inspirált, rockzenei karrieréről álmodozó generáció tagjai nem vállalták még a teljes névváltoztatást sem, a SPIONS általános, szilaj, vad humorú radikalizmusának

7 „Hagyd ott az országot / Hagyd ott a vallásodat / Az emberarcú szocializmus nem a te fajtádnak való / Az árulás maradt az utolsó lehetőséged a változásra / Vörös démon jut hatalomra a kiürült égen / A kommunizmus kísértete rock'n'roll stílusban... / Hagyd ott a jelenedet / Hagyd ott a generációd / Kémeled ki a kezdeteidet / Árudd el saját magad és szeress belémi!” (NL nyersfordítása) – SPIONS: TOTAL CZECHO-SLOVAKIA; Szöveg: Serguei Pravda (Barclay, Paris, 1979)



NAJMÁNYI LÁSZLÓ VJ NoMore kódneven készített SPIONS REVIVAL Volume 1, THE COSMIC BARGAIN Part One című videó könyvének borítója

folytatásáról, esetleg übereléséről nem is beszélve. Legfeljebb egy jelzöt bigygyesztettek bágyadatan igazolványaikban szereplő, „hivatalos”, öröklött neveik után. Nem érezve igazán kényelmetlennek a környezetük által rájuk osztott szórakoztatóiparosi szerepet, tényleg szűknek a helyet, a nekik juttatott miniatűr életteret, nem lévén valódi rockerekhez illő, világhódító ambícióik, a radikális változáshoz szükséges lelkierejük, megmaradtak középdurovölgyi operett-katonáknak, súlytalan, lényegtelen, óvatosan ironizáló helyi udvari bohócoknak. Nem véletlen, hogy annyira idegeneknek éreztük magunkat ebben az iszapos völgyben. Tényleg más, a helyi tenyészettel keveredni, életképes utódokat, valódi mutánsokat nemzeni képtelen fajhoz tartoztunk. Küldetésünk egyedül a hely és a populáció természetének kikémlése és jelentésünk elkészítése volt.

Az idővel együtt változás a SPIONS legfontosabb túlélési stratégiája. A jelenleg Helmut Spie! kódneven, a kanadai Montrealban kémkedő, „hivatalosan” most 63 éves, valójában kortalan, illetve egyre fiatalodó frontember néhány hónapja értesített, hogy megpróbálta nevét Charlotte Bonaparte-re változtatni, de a kanadai hatóságok nem engedélyezték. Elküldte a névváltoztatási kérelméhez csatolt fényképeit is, amelyekből egyet e memoár-részlet illusztrációjaként adok közzé.

\*\*\*

A SPIONS próbái katonai kiképzéshez hasonlítottak 1977 őszén. Egyáltalán nem a rockzenekarok hülyéskedése, örömmenélés, improvizálás zajlott a próbák során. A szőlőgitáros-zeneszerzőt zavarta társainak zenei képzetlensége. A másod-gitá-



CHARLOTTE BONAPARTE  
Montreal, 2009. – Photo: Jane Percy; G.I.N.A. Archives

ros hangszere használatának megtanulásával, a folyamatos vegzatúra elviselésével, a frontember önmagával, saját korlátainak ledöntésével küszködött, illetve megpróbált lelket lehelni az állandóan kiszállással fenyegető zenei vezetőbe. A színpadi mozgást az addig főleg alanyi költőként és társasági lényként ismert, bohóciskolát végzett Müller Péter, a későbbi Müller Péter Sziámi tanította. Persze a frontembert a zenei magazinokban és a külföldi lemezek borítóján látott képek is inspirálták. Tömegiszonya lévén – a tömeget csak a színpadról tudta elviselni, kezelni – nem járt rock koncertekre. Tudomásom szerint a SPIONS megalakulása előtt sohasem táncolt. Először és utoljára 1978 nyarán, a párizsi Le Palace klubban, Pierre Clemente francia színész frissen elcsábított barátnőjével láttam táncolni. Éltre szóló élmény volt. Mintha Travolta helyett Buster Keaton alakította volna a *Saturday Night Fever* (Szombat esti láz) disco-film főszerepét.

Mivel színházi produkciók százainak és filmforgatások tucatjainak levezenyélése révén az együttesből egyedül nekem volt szervezési tapasztalatom, ebben próbáltam segíteni. Pénzünk nem lévén állandóan mások szíveségére szorultunk, ami folyamatos kiszolgáltatottságot, kiszámíthatatlanságot jelentett. A SPIONS zenei vezetője nem foglalkozott a technikai feltételek megteremtésével, úgy viselkedett, mintha már befutott, nagy sztár lenne, akinek alkalmazottak tucatjai biztosítják a feltételeket. Bródy János megígérte ugyan, hogy használhatjuk a Fonográf együttes tartalék erősítőit, de a berendezéseket felügyelő alkalmazottjuk nem volt segítségünkre. Hangmérnökhöz, keverőpulthoz baráti közvetítéssel jutottunk. Saját erősítő és hangfalak hiányá-

ban az első SPIONS koncerten az Egyetemi Színpad teremhangosítását kellett használnunk, ami a szívességből közreműködő hangmérnök figyelmetlenségével kiegészítve végzetesnek bizonyult.

Mivel az együttesnek nem volt a nyilvános fellépéshez abban az időben szükséges hivatalos működési engedélye (ezt csak hatósági vizsgával<sup>8</sup> lehetett megszerezni), a SPIONS színházként, Donauer Video Famile néven – nekem volt „amatőr színházrendező” („B” kategóriás) engedélyem<sup>9</sup> – kapott lehetőséget az Egyetemi Színpadi fellépésre.

A koncert időpontjának kitűzése előtti napokban folyamatosan próbáltam meggyőzni a SPIONS frontemberét a dobos és basszusgitáros alkalmazásának szükségességéről, hiszen ritmusszekció nélkül nincs rockzenekar. A koncepció hibátlan, a szövegek tökéletesek, az általa kidolgozott előadói stílus különleges és magával ragadó, de a zene, ahogy a magnófelvételek bizonyították, dobok és basszus nélkül üres, szinte hallgathatatlan. A dobos többé-kevésbé pótolható a dobgéppel, amely még egyéni hangzást is ad (abban az időben még csak alig néhány nyugati zenekar használt dobgépet, Magyarországon a Gresham kávéház zenészen kívül senki). A basszusgitár hiánya megbocsáthatatlan, mert nélküle nincs a rockzenére jellemző, az altestet masszírozó fizikai hatás, érveltem. A próbáktól halálosan fáradt frontember Bob Dylan korai akusztikus korszakára hivatkozott, illetve jelezte, hogy Magyarországot csak gyakorlótérnek tekinti. Nyugaton majd találunk dobost, mondta. Igaza lett. A SPIONS 1977–78-ban, Magyarországon készített, kizárólag dokumentumértékkel bíró felvételeit ma már ő is képtelen meghallgatni. Nemrég tárgyalásokat kezdtünk egy korai kelet-európai punkzenekarok felvételeit tartalmazó lemez amerikai megjelenítésén dolgozó producerrel, aki a SPIONS Párizsban kiadott lemezeit szereti, de a magyarországi felvételeket a „shitty” („szar”) jelzővel illette. A SPIONS frontembere egyetért az amerikai producer véleményével és nem engedi a korai felvételek publikálását.

\*\*\*

Feljegyzéseim hiányosak, memóriám nem működik tökéletesen az 1978. január 15-én, a budapesti Egyetemi Színpadon, *Anna Frank Emlékest* címen rendezett első SPIONS koncert adataival kapcsolatban. A koncert emlékezetem szerint Iggy Pop *Sister Midnight* című számának<sup>10</sup> szaxofonszólójára, mások szerint egy Zarah Leander dalra, Müller Péter által koreografált sztiptízzel kezdődött. A jelenetet az Eörsi Katalin kódnevű kémmő és egy másik, engem Marlene Dietrichre emlékeztető lány adták elő (a nevére sajnos nem emlékszem). Tánc közben szillett-pengével, a punk szimbólumával levágták egymásról a ruhákat. Az utolsó ruhadarab lehullása pillanatában elsötétedett a színpad, majd egy tipikus lipótvárosi bérház belső udvarát, benne felszálló galambokat mutató, mozgó kamerával felvett film vetítése kezdődött. A vetített háttér előtt megjelenő zenekar repülni látszott.

8 A rockzenekaroknak többek között kottaolvasásból és zeneelméletből is kellett vizsgáznuk. Az összes, a vizsgabizottság által ismert könnyűzenei stílusban kellett tudniuk játszani. Ismerniük és játszaniuk kellett a legnépszerűbb magyar slágereket. Ez a minőséget egyáltalán nem garantálta, viszont a népes vizsgabizottságok tagjainak a vizsgadíjak révén biztos megélhetést, az államnak bevettelt biztosító magyar vizsgáztatási mánia mindmáig tart. Több mint egy évtizedig tartó felvilágosító munkával, végül a népszerű, országos napilapokban gyakran publikáló DJ Shuriken bekapcsolódása révén néhány éve sikerült elérnem, hogy megszüntessék a lemezlovasok vizsgáztatását. Addig cigányzenészekből álló bizottságok vizsgáztatták őket, többek között műsorközlebsből is, amit már évtizedek óta nem folytatnak a szakmában. Fellépési engedélyükért a hastáncosnőnek még mindig évente kell vizsgáznuk állami bizottságok előtt Magyarországon.

9 Az engedélyt – noha már évek óta az egyik legismertebb profi színházi szakembernek számítottam az országban – hónapokig tartó tanfolyam elvégzésével és vizsga letételével tudtam 1974-ben megszerezni. Az 1970-es évek elején jutott az alulról jövő kezdeményezéseket elviselni képtelen diktatúra arra az elhatározásra, hogy a szaporodó független színházak működését szorosabban kell ellenőrizni. Hatósági engedély nélkül a Színházművészeti Főiskolát nem végeztek elvileg még egy bohócjelenetet sem adhattak elő nyilvánosan. Az engedélyeket a hatóság bármikor visszavonhatta. Ez történt 1972 januárjában Halász Péter és barátai akkor már nemzetközileg is ismert színházával, a Kassák Stúdióval is, akiket *A skanzen gyilkosai* című előadásuk után betiltottak. Működési engedélyük visszavonása után még a nevüket is tilos volt említeni nyilvánosan. Kénytelenek voltak Halász Péter és Koós Anna Dohány utcai lakásában, folyamatos hatósági retorziók közepette működtetni színházukat. Végül 1976 januárjában a proletárdiktatúra állampolgárságukról való lemondásra és emigrációra kényszerítette őket.

10 A *The Idiot* című, David Bowie produkciójában kiadott albumról (1977, RCA)



A SPIONS – ANTON ELLO, PIERRE VIOLENCE és ZÁTONYI TIBOR – az Egyetemi Színpadon 1978. január 15. © Fotó: Vető János; Zátonyi gyűjtemény, Artpool archívum



A SPIONS – PIERRE VIOLENCE, ANTON ELLO és ZÁTONYI TIBOR – az Egyetemi Színpadon 1978. január 15. © Fotó: Vető János; Zátonyi gyűjtemény, Artpool archívum

A koncert az *Anna Frank álma* című, sokak által később lenácizott számmal kezdődött. „Egy kis erőszakos szerelem / mielőtt végleg érted jönnek / Anna Frank! Szeretkezz velem / Anna Frank! Sikíts te állat / Anna Frank! Különben feladlak / Anna Frank! A fiúk kint várnak...”. A szöveg egyértelműen egy fiktív figuráé, a rejtőzködő lányt zsaroló nácié, de kritikusai kényelmesen összetévesztették az énekest a dallal. Mintha egy náciellenes filmben Hitlert alakító színészt náciizáltak volna le. Az állandó ellenségkeresésben megtébolyodott magyar „liberális” (a valóságban ugyanolyan konzervatív, szűklátókörű, rossz ízlésű, tájékozatlan, maradi, mint kedvenc ellenfelei) értelmiség által a zsidó fiúkból összeállt SPIONS-ra aggatott náci címke sokakat még mindig megzavar. Kevesen veszik a fáradságot, hogy nyitott aggyal tanulmányozzák a szöveget, szellemi tunyaságból inkább kész tényként fogadják el az elítélő, ostoba véleményeket. A baj a második számmal (ha jól emlékszem: *Emlékképek*) kezdődött, amikor a dobgépnak be kellett volna lépnie. A színpad eleje előtt állva el is indítottam a gondosan beállított masinát, de a szólógitáros-zeneszerző nem találta megfelelőnek a tempót. Ahelyett, hogy odajött volna és az általa helyesnek ítélt tempóra állította volna a dobgépet, intett, hogy kapcsoljam ki. A dob gép nélkül kétségbeejtően üresnek hangzott a szám, ürességén még a frontember bravúros teljesítménye sem segített. A hatást tovább rontotta a nem megfelelő hangosítás. Ahelyett, hogy a hangmérnököt instruálta volna, a szólógitáros,

zeneszerző egyszerűen lesétált a színpadról, otthagya társait. A frontember és az egyedül maradt második gitáros megpróbálták folytatni a koncertet, de az Egyetemi Színpad színpadra rohanó, felháborodott igazgatója elzavarta őket és befejezettnek nyilvánította az előadást (a szocialista kardigánjában tomboló igazgatót Vető János jó érzékkel lefényképezte, a fénykép rákerült a következő SPIONS koncert szórólapjára).

A nézőtérben botrány tört ki. A nézők azt hitték, hogy a rossz hangzás, a dob gép leállíttatása, a szólógitáros-zeneszerző levonulása, az igazgató dührohama a show része. Később a SPIONS farvizén beinduló zenekarok igyekeztek lekoppintani a rossz hangzást, az ostoba esetlegességeket.

A koncert berekesztése után bementem az öltözőbe, ahol síri hangulat fogadott. Megpróbáltam viccel oldani a helyzetet, de a frontember nem méltányolta gesztusomat. Az éjszakát rozoga Ladámban ülve, Budapest néptelen utcáin száguldozva töltöttem. A frontember másnap délelőtt felhívott és elnézést kért durva reakciójáért. Csak az örültek nem veszik észre a saját hibáikat. A bölcs ember, ha hülyeséget csinál, megpróbál utána küldeni egy bölcsességet. Délután törzshelyünkön, a Gresham kávéházban találkoztunk és az előző esti események elkerülésének lehetőségeiről beszélgettünk.

Folytatása következik

Az Egyetemi Színpad igazgatója berekeszti a koncertet 1978. január 15. © Fotó: Vető János; Zátonyi gyűjtemény, Artpool archívum

